

УДК:343.541:343.988(477)

*Синеский О.В.,
старший викладач кафедри
кримінального права і правосуддя ЗДУ,
член науково-методичної ради прокуратури
Запорізької області,
молодший радник юстиції*

ПРОБЛЕМИ ВІКТИМОЛОГІЙЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ СЕКСУАЛЬНИХ ЗЛОЧИНІВ

Поведінка потерпілих у винятковій криміногенній ситуації по справах про зґвалтування жінок і сексуальні вбивства здобуває важливе значення.

Жінкам потрібні серйозні інформаційні бар'єри, щоб не стати жертвами статевих злочинів. Психосексуальний розвиток жертв сексуальних злочинів у переважній більшості випадків був нормальним. Де візії ставворольової поведінки у жертв цих злочинів спостерігаються рідко, а порушень психосексуальної орієнтації не було виявлено ні в кого з них.

Моральні жості потерпілої особи, поведінка цієї особи до винятковій ситуації, в тому числі наявність статевих зносин із винною особою у минулому, перебування з нею у фактичному чи юридичному шлюбі самі по собі не є обставинами, які виключають відповідальність за зґвалтування.

Жертви сексуальних злочинів можуть характеризуватися як негативно (п'яні, алкоголічки та інші маргінальні особи), так і позитивно. "Позитивні" жертви не готові до зустрічі із сексуальним злочинцем і, як правило, виявляють визначену безтурботність (погоджуються випити з незнайомцем спиртних напоїв, розслабляються, йдуть із незнайомими чоловіками за їх пропозицією в незнайомі місця квартири, ліжових масивів і т.і.)

Кожна жінка повинна досконало володіти інтуїцією щодо чоловіків і не сприймати їх збудження. Зокрема, це стосується самого одягу жінки, який дає можливість оголити частини тіла, жіночого погляду, манер поведінки тощо. Порушують рівновагу чоловіків виключивані жіночої жартів на інтимну тематику, що часто сприймається як натяк на готовність до інтимних стосунків. Інколи жінки свідомо можуть подобатися чоловікам, спокусити їх, але при цьому залишитися недосвідченою. Проте подібні ситуації ставлять основними причинами сексуальних нападів, зокрема - зґвалтувань.

Зґвалтування та інші статеві злочини мають й інший бік, коли жінки прямо провокують до цього. Зокрема, це - поведінка жінки у безлюдних, неосвітлених місцях, на горішках, у підвалах, у лісопарках, на пустиринках тощо. В подібних місцях до однієї жінки можуть пристати як "звичайні" чоловіки, які знаходяться в стані алкогольного сп'яніння, з бажанням "вжикання з незнайомкою" та подібні. Проте, в таких місцях можуть направлено "полювати", чекаючи і спостерігати чергову жертву, "професіональні" сексуальні вбивці-валетники.

Часто випадки зґвалтування трапляються, коли жінка зупиняє попутний автомобіль, або коли сама знаходиться за кермом і запрошує пасажирів для перевезу чи просить зробити дрібний ремонт автомобіля в дорозі.

Віктимологічна профілактика неможлива без урахування особистісних рис, характеристик та поведінки потерпілої особи. Серед жінок жертвами сексуальних злочинів в їх категорій, а в першу чергу - зґвалтування, найчастіше ставлять такі категорії: а) особи нейтральної поведінки; б) надто довірливої поведінки; в) вїктивної поведінки (аморальної і легковажно-сексуальної). Розробка алгоритму оптимальної поведінки в різних криміногенних ситуаціях - найважливіша засада прависної поведінки "майбутньої" потерпілої особи в екстремальних умовах.

Поведінка потерпілої може бути: а) конфліктною (жертва сама створює конфліктну ситуацію); б) провокуючою (погодження на прогулянку наодинці, еротичний одяг); в) нейтральною (жертва не впливала на розвиток злочинних дій). До групи нейтральної поведінки вклучені ті жінки, поведінка яких з огляду ситуації, що передувала винятковій ситуації, безпосередньо не пов'язана з винятковим у винного наміру зґвалтувати. У якось взаємних із злочинцем до цього потерпіла не була. В основному це випадки несподіваного сексуального нападу.

До групи надто довірливої поведінки відносять жінки, дії яких у ситуації, що передувала злочину, характеризувалися недостатньою обачливістю щодо можливих наслідків своїх вчинків (наприклад, спільне проведення дозвілля з малознайомими чоловіками, відвідання їх помешкання). Віктивна поведінка створює ситуацію, за якою існує реальна загроза сексуального нападу. Дуже часто провокуючим чинником є алкогольне сп'яніння жінки. Більшість криміногенних форм поведінки жертв сексуального насильства об'єднують риси, які характерні для істеричних осіб: збільшення, "театральна", іррова поведінка, манірність, бажання продемонструвати свою виключність, потяг виділитися серед інших, звернути до себе увагу, схильність до фантазівання. Зазначені якості поєднані з "крикливим" туалетом, перебільшеною афективністю, нездово самокритичністю, неспроможністю прогнозувати наслідки своїх вчинків, перебільшеною прищепленям, емоційною нестійкістю суттєво полегшили сексуальному злочинцю прийняти кінцеві рішення на винятковій ситуації.

Психопатологічні особливості потерпілих налагають відбиток на розвиток ситуації і генезу її в сексуально-злочинну, особливо при винятковій найбільш тяжких сексуальних злочинів: вбивств, які поєднані із зґвалтуванням.

Слід окремо зазначити, що потерпілі не знаходять виходу з ситуації конфлікту (особливо перед сексуальними вбивствами), перебільшена агресивність потерпілої особи, намагання вплинути на конфліктному трупні свої психологічні особливості викликають у нападника з метою згвалтування перебільшення злочинних намірів - на вбивство.

Жертвами сексуальних убивств є як жінки, так і чоловіки різного віку з різноманітних соціальних груп. Це і малолітні діти (навіть грудного віку), і особи дуже похилого віку, у тому числі: здорові, психічно зворі, інваліди і т.і. Іноді злочинець чинить убивство, а безпосереднім об'єктом його сексуальних дій ставить труп або його частини - голова, ноги, внутрішні органи. Злочинець відносить їх із собою, береже певний визначений час, робить в певні різні дії.

Деякі сексуальні вбивці в жості жертви обирають тільки хлопчиків, інші молодих або літніх, навіть старих жінок, інші скоюють убивства осіб різної статі й віку. Вбивства хлопчиків і підлітків 10-14 років, жгравно, скоюють особи з перверсією у формі педофільї, шр дуже небезпечно і має до с'є широке поширення.

Притягальне значення для злочинця часто мають зовнішні дані жінки - статура, ріст, предмети туалету. В інших випадках жінка стає об'єктом убивства як носій визначеного фетишу, роль якого виконують одяг, зуття, частини тіла (ноги, губи, вуши), волосся. Сексуальним подражником можуть стати відінокшвіри, фізичній дефект (кривизна ніг, кульгавість, во соокість), наявність перуки. Де жим злочинцям піс лавивства для досягнення сексуального задоволення потрібно розв'язати одяг, ушкодити зуття, блискавки, застібки, зрвати волосся потерпілої. Як бачимо, роль фетиша виконують різноманітні анатомічні і функціональні особливості жінки, будь-жї її вигляди, предмети. Не знаючи основ сексології припустити, що похилого віку інвалід І групи, жнї веде маргінальний уклад життя і зловживає спиртними напоями - жертва сексуального убивства, дійсно, важко. Проте, таке цілком може бути.

Існує багато випадків згвалтування дітей членами сім'ї, рідними, знайомими, квартирантами. У подібних ситуаціях мами дівчинки повинна постійно контактувати з дочкою, бути з нею відвертою, постаратися, щоб вона повідомляла їй найменші дрібниці, свої різноманітні підозри. Ізоляція жінки в батьківській родині вірогідно зв'язана із сексуальним насильством, що може виявлятися в батьківській же родині її чоловіком або партнером.

Вперше психологічне вивчення психологічних критеріїв психічно безпомічного стану жертви варто проводити як аналіз цілісного процесу діяльності, виділяючи в цьому процесі 4 моменти:

- Нерозуміння жертвою внутрішнього утримування ситуації;
- Оцінку не в ситуації як безвихідної;
- Вибір не ефективної тактики протидії;
- Відсутність психологічної можливості контролювати виконаві ланки діяльності.

Зазначені моменти складають психологічні критерії психічно безпомічної людини.

При розгляді проблеми детермінант сексуального насильства, що робиться чоловіком над жінкою, у соціальній психології звичайно використовуються одна з чотирьох моделей: психіатрична, феміністська, еволюційна, соціального призначення.

Виникнення сексуального насильства обумовлюється насамперед соціальними, предбанними детермінантами сексуального і несексуального

характеру, для яких у науковій літературі існує єдиний термін "жінки про згвалтування". Це найбільш повіржений рівень представлень і соціальних установок, за допомогою яких виражаються гвалтівник і об'єктувачуться його жертва. До чинників, шр впливають на вищевказане судження, прийнято відносити демократичні характеристики, афективно-емоційні особливості особистості, життєвий досвід, а також звички і схильності на рівні поведінки.

За зовнішніми, об'єктивними ознаками, найбільш типові ситуації згвалтування, можна підрозділити:

- 1) раптовий напад на жінку, у тому числі на неповнолітніх і малолітніх дівчинок, на осіб похилого віку;
- 2) згвалтування, зв'язані зі спільним проведенням певного часу у малих групах. У таких ситуаціях злочин частий відбувається неповнолітніми і молодими дорослими злочинцями, нерідко приймаючи форму групового згвалтування;
- 3) згвалтування, виниклі за наслідком контактів між новими знайомими чоловіком і жінкою;
- 4) згвалтування жінок, що знаходяться в родинних і сімейних відносинах із гвалтівниками, а також є чи сусідками товаришми по роботі, дозвілш;
- 5) інші випадки згвалтувань.

Необачна поведінка потерпілої, яка виключно провокує можливий сексуальний напад, може спостерігатися у всіх зазначених групах, але частіше - у другій і третій. Не обережне, не обачне поводження жінок, наприклад, коли майбутні жертви трапляються в безлюдних місцях у вечірній і нічний час при тому, що цього можна було б уникнути, характерно для першої групи даних злочинів.

Таким регулятором, як суспільна оцінка, за сприяння поглядом Чернецької О.В., на даний момент у нашій державі не справляється з виниклими проблемами в сфері сексуального виховання молоді. [1] Сучасна моральна проблематика цінностей не знаходить у нас достатнього вигляду. Моральним є відносна замкнутість різних статево-вікових груп. Особи, що не досягли статевої зрілості, визнаються такими, що не володіють статевою волею і вважаються в статі волю відношенні не доторжаними, а особи, що порушили ці норми, підлягають притягненню до кримінальної відповідальності. Державна монополія на ідеологію, у тому числі сексуальну, зруйнована. Це привело до того, що на екранах кіно- і відеофільмів, телебаченні, засобах масової інформації, просто на вулиці з'являється велика кількість комерційної продукції еротичного і порнографічного характеру. [2]

Особливе місце в еволюційній протидії сексуальному злочиниам займає питання озорки дитини від сексуальної експлуатації. Тому продовжує динамічно ружитися до збільшення проблема поширення порнографії. На відміну від еротизму, шр існує в границях традиційної моралі, порнографія - це завжди порушення моральних і сексуальних табу і норм пристойності, що склалися в тій чи іншій культурі. Розмежування еротизму і порнографії є одним із складних культурологічних питань.

Жінки і дівчинки, що стали об'єктами організованого міжнародного секс-бізнесу, піддаються підвищеному ризику стати жертвами насильства, вживачми сексуальне насильство в родині, незаплановану небажану вагітність, зараження венеричними захворюваннями, Віп-інфекцією, СНІДом, насильницьку стерилізацію, повалення геніталій дівчинок, проституцію, порнографію, педофільї, інше ст. [3]

Можна зробити висновок про те, що статева воля жінки захищена жорсткими нормами - заборонами, але її психологічна й емоційна не свобода в загальному контексті наших суспільно-соціальних загально-визначених поглядів очевидна.

Звідси головний висновок, що воля і є головним еволюційним фактором. Психологічні тести, запропоновані засудженим особам за винищення зґвалтування, показали, що гвалтівниками-чоловіками саме жінка сприймається як ворожий, агресивний образ. Стосовно жінки гвалтівники ставлять себе в залежну, опікувану позицію, позицію пасивного підпорядкування. Зґвалтування можна тілком ту жінку, яка усе життя боялася цього і готувалася до сексуального нападу. Адрже злочинця вибирає жертву.

Тільки страх заважає жінці перемогти гвалтівника. Опір нормальної здорової жінки неможливо передувати одному чоловіку. У вчужому 5-му випадку зґвалтування жертва не намагалася навіть чинити опір взагалі. [4] Тому очевидно, що саме страх змушує потерпілих і заважає оцінити реальність погрози.

Віктимна поведінка жертви сексуального злочину може бути:

- конретно - потерпіла особа створє конфліктну ситуацію або бере активну участь її створенні (висока вродливість спонукала просто "гвалтівника" до стану "сексуального збицтя");
- провокумов - потерпіла особа своєю поведінкою створє сприятливі умови для винищення сексуального злочину;
- легедважнов - потерпіла особа байдуже ставиться до винищення сексуального нападу щодо себе (надмірна довіра, самоопевненість, недбалість ітї.);

Порівняльний аналіз жінок, відносно яких було застосовано насильство, і жі потім чинили збицтво, з жінками, які збицствє не здійснили, дозволило, визначити 7 факторів, які існували в пере живанні жінок, що винили збицства:

- чоловіки постійно були в стані алкогольного сп'яніння;
- чоловіки були в стані нарвотичної залежності;
- чоловіки погрозували збицти жінку;
- фізичні напади чоловіків були дуже частими;
- жертви (жінки) отримували все більш тяжкі шквдження;
- жінки були зґвалтовані чоловіками;
- з жінками були винищені інші негативні сексуальні акти проти їх згоди. [5]

Дружа О.М., Моїсєєв Є.М., Василевич В.В. пропонують класифікувати жертвє всіх злочинів на ґрунті кримінально-правового і ксипленого піходу. [6] Висходячі з запропонованих загальних смєл жертвє сексуальних злочинів на підставі кримінально-правового піходу можна класифікувати так:

- жертву, повніть невинну ("ідеальна" потерпіла);
- жертву з незначною вною;
- жертву, однакво винну з гвалтівником (або добровольну жертву);
- жертву з вною більшою, ніж у злочинця;
- жертву єдино винну в сквнні сексуального злочину;
- жертву стимуль вчу, або узєну (психічно хворі, діти та подібні).

За комплексним піходом жертви сексуальних злочинів можуть класифікуватис я таким чином:

- випадкову жертву (особа стає жертвою внаслідок збігу обставин);
- жертву з незначними як стами ризику та жєє за нормальних для всіх людей факторів ризику;
- жертву з підвищеними жостями ризику, щодо якої діє комплекс факторів ризику;
- жертву з надю високим ризиком, характеризується устаєною агнті соціальністю, нарвотичною дпротипуцією.

Найбільш кардинальними із основаних на данєх еволюційного аналізу є заходи, зорієтовані на усунєння і ситуацій, використання яких може набути для злочинця опєг до стєєвого нападу:

- обирати при переміщенні в містах добре освітєні людні вулиці;
- виявляти у всьому максимальну обережність та уникати навіть малоймовірної небєзпєк;
- не виходити вночі з роботи поодинокі, в громадському транспорті триматиса єдиним одним;
- з'ясувати заздалегідь місце знаходження телефаксів, а також місцевіс виходів по дорозі додому;
- у разі нападу сховатис я від переслідування у найближчому населеному будинку або голосно кивикати на допомогу перехожих.

Кивикати на допомогу: "Допоможіть, наспувають" мало приваблює для населєня і накарє не призведе до очікуваної з боку мешканців будинків допомоги, тому голосити треба шрє, що може кивикати у середнього звичайного жєчєла небезпечність для нього самого. Тому рекомендуєтис аглосити: "Пожєжа" або шрє в подібне.

На жаль, еволюційна профілактика сексуальних злочинів ще не набула широкого поширення в нашій країні. Тому необхідно розробити і впровадити в дію програму корекції вїктимності в окремих, особливо еволюційно вразливих в певних ситуаціях громадянах. Велике значєння в профілактичній діяльності має вичєнення мотиває антигромадської поведінки для прогностических цілей.

В питаннях статєчних злочинів інформаційна культура повинна бути особливо вичєненою, де лізливо. Поширення інформації про зґвалтування повинно здійснюватис в збереженням таємниці, тобто інформація має бути таємною або конфіденційною.

Назріла потреба створєння і існування в державі відповідної спеціалізованої служби щодо шєрєкранньої діагностики сексуальних аномалій, до завдань якої б входило:

- блокування кримінальнес імпульсів вноутри особистості (психотерапія, фармакогенний, медикаментозний вплив, нейрохірургія);
- блокування самої особистості (стаціонарне лікування в закритих медическ закладах);

Широкє пропагандє відомостєй прогнозування можливої сексуальної агресії і її своєчасного припинєння допоможе громадянам уникнути криміногенних ситуацій насильницького сексуального типу виходити з них з найменшим збитком.

Література:

1. Дєєв: Чернецкая О.В. На подходе к комплексному изучению социальных представлений о сексуальном насилии // Вєстєник Московского университета, Серия 14: Психология, № 3, 2002. - С. 66 - 71.
2. Порнография: социальные и правовой аспекты. Обзорная информация / Сост. А.П. Дьяченко. М., 1995, с. 10.
3. Дєєв: Шостакович В.В. и др. Половые преступления против детей и подростков. - Ростов-на-Дону, 1994; Тємченко А.А. Сексуальные извращения - парафилии. - М., 1999; Цыбал Е., Дьяченко А. Типология кидєста. Криминология: вчера, сегодня, завтра // Труды Санкт-Петербургского криминологического клуба. № 1 (2), СПб, 2002.
4. Волченков О.В., Шапар В.В. З того боку стереотипів поведінки: психологія спілкування. - Х: Прапор, 1997. - С.439.
5. Brown G.F. Violence against woman by male parents. American Psychologist 1993, 48. - P. 1077 - 1087.
6. Дєєв: Дружа О.М., Моїсєєв Є.М., Василевич В.В. та ін. Криминологія. Навчально-методический посібник / За заг. Ред. О.М. Дружи. - К.: Атака, 2003. - С. 144.